

ZADNJA IZMENA

José Saramago

Esej o slepoti

Minil je teden in hudobni slepci so poslali sporočilo, da hočejo ženske. Ta nepričakovana, čeprav ne popolnoma nenavadna zahteva je povzročila ogorčenje, kar si zlahka predstavljamo, osupli sli, ki so prišli s tem ukazom, so odšli s sporočilom, da so se sobe, tri na desni in dve na levi, brez izjeme slepcev in slepk, ki spijo na tleh, soglasno odločile, da tej ponižujoči zahtevi ne bodo ugodile, in ugovarjale, da se ni moč spustiti na tako nizko stopnjo človeškega dostojanstva, v tem primeru ženskega, in da v tretji sobi levo ni žensk, torej jim ne bi mogli naprtiti te vrste odgovornosti, če gre sploh za to. Odgovor je bil kratek in jasen, če nam ne pripeljete žensk, ne boste jedli. Ponižani so se sli vrnili v sobe z ukazom, Ali gredo tja ali pa nam ne dajo jesti. Ženske same, tiste, ki niso imele partnerja ali niso imele stalnega partnerja, so se takoj uprle, niso bile pripravljene plačevati hrane moškim drugih s tistim, kar so imele med nogami, ena izmed njih si je celo drznila reči, pozabila je namreč na spoštovanje, ki ga je dolžna svojemu spolu, Lahko grem tja, a kar bom zaslužila, bo zame, če mi bo zadišalo, bom ostala tam in živela z njimi, tako bom imela posteljo in hrano zagotovljeno. Njene besede so bile nedvoumne, a jih ni uresničila z dejanji, še pravočasno se je spomnila, kako slabo bi jo odnesla, če bi morala sama prenašati erotični zanos dvajsetih divjih žrebcev, ki se zaradi nuje med parjenjem zdijo slepi. Vendar pa ta

izjava, ki je bila v drugi sobi desno izgovorjena s tako lahkoto, ni padla na neplodna tla, eden izmed slov s posebnim občutkom za priložnost ji je priskočil na pomoč s predlogom, naj se oglasijo prostovoljke za to opravilo, z upoštevanjem dejstva, da te vse, kar narediš iz svojega nagiba, zvečine stane manj kot tisto, kar moraš narediti. Le še poslednja skrb, zadnja previdnost sta mu preprečili, da bi poziv končal z znanim pregovorom Kdor dela z veseljem, se ne utruji. Kljub temu se je val nasprotovanj vsul takoj, ko je nehal govoriti, z vseh strani se je kresal bes, brez milosti so bili možje moralno potolčeni, upravičeno ogorčene ženske so jih glede na svojo kulturo, družbeno okolje in osebni stil zmerjale s prostaki, zvodniki, paraziti, vampirji, izkoriščevalci, spletkarji. Nekatere izmed njih so izjavile, da jim je žal, da so iz same velikodušnosti in usmiljenja privolile v seksualne prošnje tovarišev v nesreči, ki so jim bili zdaj tako malo hvaležni, saj so jih hoteli poriniti v eno najhujših usod. Možje so se skušali opravičiti, da ni tako, naj ne dramtizirajo, za vruga, pogovarjati se je treba, da se lahko sporazumeš, tako je bilo le zato, ker se v hudih in nevarnih situacijah, kot ta brez dvoma je, že iz navade prosi za prostovoljce. Vsi smo v nevarnosti, da umremo od lakote, ve in mi. Nekatere ženske so se pomirile, ko so bile tako napeljane na vzrok, a ena od onih drugih, nenadoma navdahnjena, je podnetila ogenj, ko je ironično vprašala: In kaj bi naredili vi, če bi oni namesto žensk zahtevali moške, kaj bi naredili, povejte, da bomo slišali. Ženske so se razveselile, Povejte, povejte, so v zboru kričale, navdušene, da so moške pritisnile ob steno in jih ujele v njihovo lastno logično mišnico, iz katere niso mogli pobegniti, zdaj so hotele videti, do kod seže tako zelo oznanjana moška povezanost, Tukaj ni pedrov, si je neki moški drznil ugovarjati, Niti kurb, ga je spodbila ženska, ki je postavila to izzivalno vprašanje, in tudi če bi bile, morda ne bi bile pripravljene biti to tukaj zaradi vas. V zadregi so se moški uklonili, saj so se zavedali, da obstaja le en odgovor, s katerim bi bile maščevalne ženske lahko zadovoljne, če bi zahtevali moške, bi šli, a nihče izmed njih ni imel toliko poguma, da bi izgovoril te kratke, jasne in neprepovedane besede, ostali so tako razburjeni, da se niti niso spomnili, da ne bi bilo prav velike nevarnosti, če bi jih izrekli, ko se oni pasji sinovi še nočejo olajšati z moškimi, ampak z ženskami.

Na tisto, na kar noben moški ni pomislil, pa so po vsej verjetnosti pomislile ženske, ne more biti druge razlage za tišino, ki je počasi objela

sobo, kjer so se kresala ta nasprotovanja, kot da bi razumele, da se zanje zmaga v besedni bitki ne razlikuje od poraza, ki bo neizogibno prišel za njo, morda v drugih sobah razprava ni bila nič drugačna, saj je znano, da se človeški razum zelo ponavlja, prav tako kot občutja. Tukaj je končno razsodbo izrekla neka ženska že petdesetih let, ki je imela s seboj ostarelo mater in nobene druge možnosti, kako bi jo nahranila, Jaz grem, je rekla, ni vedela, da so bile te besede odmev tistih, ki jih je v prvi sobi desno izrekla zdravnikova žena, Jaz grem, v tej sobi je malo žensk, morda so bili zato protesti manj številni in manj siloviti, tam je bilo še deklet s temnimi očali, žena prvega slepca, bila je uslužbenka ambulante in hotelska sobarica, bila je še ena, za katero se ne ve, kdo bi bila, bila je tista, ki ni mogla spati, a ta je bila tako nesrečna, takšna reva, da bi jo bilo bolje pustiti na miru, od ženske solidarnosti naj nimajo koristi le moški. Prvi slepec je začel z izjavami, da se njegova žena že ne bo tako osramotila, da bi svoje telo predajala neznanecem v zameno za kar koli, da niti ona tega ne želi, niti on tega ne bo dovolil, da dostojanstvo nima cene, da človek na začetku popušča pri majhnih stvareh, na koncu pa zgubi smisel življenja. Zdravnik ga je nato vprašal, kakšen smisel življenja vidi v situaciji, v kateri so vsi tam, prestradani so, do vrha glave prekriti s svinjarijo, razjedajo jih uši, žrejo stenice in grizejo bolhe, Tudi jaz ne bi rad, da bi šla moja žena tja, a te moje želje ničemur ne rabijo, ona pravi, da je pripravljena iti, sama se je odločila, vem, da bo moj človeški ponos, to, kar imenujemo človeški ponos, če smo po tolikem ponižanju sploh še ohranili kanček tistega, ki zasluži, da se mu tako reče, vem, da bo trpel, že trpi, tega ne morem preprečiti, a to je morda edino, kar nam preostane, če hočemo živeti. Vsakdo ravna po svoji morali, jaz osebno tako mislim in ne nameravam spremeniti mnenja, je agresivno odvrnil prvi slepec. Tedaj pa je deklet s temnimi očali reklo, Drugi ne vedo, koliko žensk je tukaj, torej bi vi lahko svojo pridržali le za svojo uporabo, vaju bomo že mi hranili, vas in njo, prav rada bi videla, kakšen občutek dostojanstva boste imeli potem, kako vam bo teknil kruh, ki vam ga bomo mi prinesli, Ne gre za to, je začel odgovarjati prvi slepec, gre za to, a stavka ni izgovoril do konca, v resnici sploh ni vedel, za kaj gre, vse, kar je prej rekel, ni presevalo meje nekaj raztresenih mnenj, nič drugega kot mnenja, ki pripadajo drugemu svetu, ne temu, moral bi, da, prav res bi moral iztegniti roke k nebu in se zahvaliti srečni zvezdi, da

mu je sramota ostala, če lahko tako rečemo, doma, namesto da bi moral prenašati ponižanje, ko bi se zavedal, da ga podpirajo žene drugih. Na primer zdravnikova žena, če povemo točno in natančno, saj drugih, razen dekleta s temnimi očali, ki je samsko in prosto in o razuzdanem življenju katerega že imamo več kot dovolj informacij, ne bi bilo tam, če bi imele svoje može. Zdelo se je, da tišina, ki je sledila pretrganemu stavku, čaka, da nekdo dokončno razjasni situacijo, zato ni dolgo trajalo, ko je spregovoril tisti, ki je moral spregovoriti, to je bila žena prvega slepca, ki je rekla, ne da bi ji pri tem trepetal glas, Toliko sem, kot druge, delala bom, kar bodo delale one, Naredila boš le tisto, kar ti bom jaz ukazal, jo je ustavil mož, Nehaj mi ukazovati, tukaj ti tvoji ukazi ničemur ne rabijo, tako slep si kot jaz, Kakšna nespodobnost, Od tebe je odvisno, ali boš nespodoben ali ne, sicer odslej naprej ne boš več jedel, takšen je bil kruti odgovor, ki ga ni bilo pričakovati od osebe, ki se je do tega hipa kazala poslušna in spoštljiva do svojega moža. Zaslišal se je nenaden val smeha, bila je hotelska sobarica, joj, jej, jej, kaj pa naj naredi, nesrečnež, nenadoma se je smeh sprevergel v jok, besede so se spremenile, Le kaj naj storimo, je rekla, bilo je skoraj kot vprašanje, vprašanje, ki je želelo drugačen odgovor kot tistega, ki ga slutilo, vprašanje, na katero ni bilo odgovora, kot malodušno zmajanje z glavo, tako da ga je uslužbenka ambulante le ponovila, Le kaj naj storimo. Zdravnikova žena je dvignila oči k škarjam, ki so visele na steni, po izrazu njenih oči bi se reklo, da jim je zastavljala isto vprašanje, samo da so te oči iskale odgovor na vprašanje, ki so ji ga škarje vračale, Kaj hočeš narediti z nami.

Vendar velja, da pride vse ob svojem času. Slepci iz tretje sobe levo so organizirani ljudje, odločili so se, da bodo začeli s tistim, kar imajo najbližje, z ženskami iz sob v svojem stavbnem krilu. Uporaba krožne metode, kar je še kako ustrezna beseda za to, predstavlja vse prednosti in nobene neprijetnosti, najprej, ker bo z njeno pomočjo vedno mogoče vedeti, kaj je bilo že opravljeno in kaj je še treba opraviti, je, kot da bi gledal uro in govoril o dnevu, ki mineva, živel sem od tam do tam, manjka mi še toliko ali še čisto malo, na drugem mestu pa takrat, ko bo krog po sobah sklenjen, bo povrnitev na začetek prinesla nesporno sapico novosti, predvsem za tiste, ki imajo krajši čutni spomin. Ženske iz sob na desni strani pa se veselijo, težave svojih sosed z lahkoto prenašam, teh besed nobena ni izrekla,

a so jih vse mislile, v resnici se mora šele roditi prvo človeško bitje, ki ne bi imelo na sebi tiste druge kože, ki jo imenujemo egoizem, in je precej trša kot ona druga, ki za vsako malenkost krvavi. Treba je povedati še to, da je veselje teh žensk dvojno, takšne so skrivnosti človeške duše, saj je grožnja o ponižanju, ki ga bodo doživele, in ki tako rekoč trka na vrata, v vsaki sobi zbudila in stopnjevala spolno slo, ki jo je nadaljevanje preživetja oslabilo, bilo je, kot da bi možje brezupno hoteli pritisniti nanje svoje znamenje, preden jih odpeljejo, bilo je, kot da bi ženske hotele zapolniti spomin s prostovoljnimi čutnimi izkušnjam, da bi se laže bojevale pred silo onih, ki bi jih, če bi bilo le mogoče, zavrnil. Neizogibno se postavlja vprašanje, če vzamemo za primer prvo sobo desno, kako se je rešil problem različnega števila moških in žensk, čeprav odštejemo spolno nezmožne moške, ki so tudi bili tam, kot denimo stavec s črno obvezo in drugi, neznani, stari ali mladi, ki zaradi tega ali onega niso rekli niti naredili nič takega, kar bi bilo za pripoved zanimivo. Rekli smo že, da je v tej sobi sedem žensk, z nespечно slepko in tisto vred, za katero ne vemo, kdo je, in da sta normalno sestavljena para le dva, kar bi pustilo ob strani neizenačeno število moških, škilasti fantek pa tako ali tako še ne šteje. Slučajno je bilo v drugih sobah več žensk kot moških, a nenapisano pravilo, ki se je rodilo iz uporabe in je potem postalo zakon, veli, da se morajo vsa vprašanja rešiti znotraj sob samih, kjer so se porodila, po vzoru tistega, kar so učili stari modreci, katerih modrosti nikoli ne bomo prehvalili, Šel sem k sosedi, začutil osramočenje, vrnil sem se domov, doživel ozdravljenje. Torej bodo ženske iz prve sobe desno ozdravile potrebe moških, ki živijo z njimi pod isto streho, razen zdravnikove žene, za katero bomo že izvedeli, zakaj si je nihče ni upal prositi niti z besedami niti z iztegnjeno roko. Že žena prvega slepca je po koraku naprej, ki ga je naredila z osornim odgovorom možu, storila, čeprav diskretno, tisto, kar so naredile druge, kot je ona sama spomnila. Včasih se zgodi, da se ti kaj upre in proti temu ne moreš narediti ničesar niti z razumom niti s čustvi, kot se je zgodilo v primeru dekleta s temnimi očali, ki je pomočniku v lekarni, najsi je navedel še toliko argumentov, najsi jo je še tako milo prosil, ni uspelo prepričati, in je tako plačal za pomanjkanje spoštovanja, ki ga je izkazal na začetku. To isto dekle, le kdo bi razumel ženske, ki je najlepše od vseh, kar jih je tukaj, najlepšega telesa, najprivlačnejše, ki so si je vsi zaželeli, ko je šel okoli

glas o njenih kakovostih, je končno, v eni izmed noči, po svoji volji zlezlo v posteljo starca s črno obvezo, ta jo je sprejel kot Poletni dežek in je stvar opravil po svojih najboljših močeh, kar dobro za svoja leta, in je tako še enkrat dokazal, da videz vara in da se moči srca ne sodi po videzu obraza in gibkosti telesa. Vsi v sobi so razumeli, da je dekcle s temnimi očali iz čistega usmiljenja ponudilo svoje telo starcu s črno obvezo, a nekaj moških, tistih bolj občutljivih in sanjavih, ki so že prej uživali njeno telo, je začelo sanjariti ob misli, da na tem svetu ne bi moglo biti lepše nagrade, kot da moški, ki leži sam v svoji postelji in si predstavlja nemogoče, začuti, da neka ženska narahlo dviga odejo in se zmuzne podnjo, počasi telo zdrsi ob telesu, dokler se končno ne umiri in v tišini počaka, da plamtenje krvi pomiri nenaden drget vznemirjene kože. In vse to za nič, le zato, ker je sama tako hotela. Doleti te sreča, ki te ne čaka za vsakim vogalom, včasih je treba biti star in nositi črno obvezo, ki ti pokriva neozdravljivo slepo zrklo. Ali pa je bolje, da se teh stvari sploh ne razlaga, da se preprosto pove, kaj se je zgodilo, in se ne sprašuje intimnosti ljudi, kot takrat, ko je zdravnikova žena vstala s postelje in šla pokrit škilastega fantka, ki je bil razkrit. Potem ni legla nazaj. Naslonila se je na steno v zadnjem ozkem delu med dvema vrstama ležišč, obupana gledala v vrata na drugi strani, tista, skozi katera so onega dne, ki se je zdel že tako daleč, vstopili, tista, ki zdaj niso vodila nikamor. Tako je stala, ko je videla, da je njen mož vstal in se z nepremičnim pogledom, kot mesečnik, napotil k postelji dekleta s temnimi očali. Nič ni naredila, da bi ga zaustavila. Stojte, ne da bi se premaknila, je videla, kako je dvigal odejo in legel poleg nje, kako se je dekcle zbudilo in ga brez nasprotovanja sprejelo, kako so se usta iskala in se našla in potem se je tisto, kar se je moralo zgoditi, zgodilo, užitek enega, užitek drugega, užitek obeh, pridušeno mrmranje, ona je rekla, Oh, gospod doktor, in te besede bi se lahko zdele smešne, a ni bilo tako, on je rekel, Oprosti, ne vem, kaj me je prijelo, dejansko smo imeli prav, kako naj mi, ki komaj vidimo, vemo, česar niti on ne ve. Ležala sta na ozkem ležišču, nista si mislila, da sta opazovana, zdravnik že verjetno, saj se je nenadoma nemirno vprašal, ali žena spi, ali hodi tod naokoli po hodnikih, kot vse noči, hotel je vstati in se vrniti v svojo posteljo, a je neki glas rekel, Ne vstajaj, in neka roka mu je legla na prsi lahko kot peresce, hotel je spregovoriti, morda je hotel ponoviti, da ne ve, kaj ga je prijelo, a glas

je rekel, če ne boš rekel ničesar, bom bolje razumela. Dekle s temnimi očali je začelo jokati, Kakšni nesrečniki smo, je mrmrala, potem pa je rekla, Tudi jaz sem hotela, tudi jaz sem hotela, gospod doktor ni nič kriv, Le molči, je nežno rekla zdravnikova žena, vsi molčimo, saj so priložnosti, ko besede ne rabijo ničemur, kaj bi dala, da bi tudi jaz lahko jokala, vse povedala s solzami, da mi ne bi bilo treba govoriti, da bi me razumeli. Sedla je na rob postelje, objela obe telesi, kot da bi ju zajela v isti objem, sklonila se je k dekletu s temnimi očali in ji potihoma zamrmrala na uho, Jaz vidim. Dekle je ostalo negibno, resno, komaj osuplo, ker ni čutilo nobenega presenečenja, bilo je, kot da bi to vedela že od prvega dne, a tega ne bi hotela povedati na glas, ker je šlo za skrivnost, ki ni bila njena. Malo je zasukala glavo in zašepetala na uho zdravnikovi ženi, Saj sem vedela, ne vem, ali sem čisto prepričana, a mislim, da sem vedela, To je skrivnost, ne povej je nikomur, Ne skrbite, Zaupam ti, Lahko mi zaupate, raje bi umrla, kot pa prevarala vas, Tikaj me, To pa ne, ne morem. Šepetali sta si na uho, zdaj ena, zdaj druga, se z usti dotikali las, uhlja, bil je nepomemben dialog, bil je globok dialog, če lahko ti nasprotji soobstajata, pogovorček med njima, za katerega se je zdelo, da moškega, ki je ležal med obema, ne pozna, a ga je ovijal v logiko zunaj sveta običajnih idej in resničnosti. Potem je zdravnikova žena rekla možu, Ostani še malo, če hočeš, Ne, grem v najino posteljo, če je tako, ti bom pomagala. Vstala je, da bi mu pustila dovolj prostora za gibanje, za hip je opazovala slepi glavi, ki sta ležali druga ob drugi na zamazani blazini, umazana obraza, zvozlane lase, le oči so jima zaman žarele. Vstal je počasi, iskal je oporo, potem pa se je ustavil ob postelji, neodločen, kot da bi nenadoma izgubil občutek za kraj, kjer je bil, tedaj pa ga je ona, kot je vedno to počela, prišla za roko, toda zdaj je imela ta kretnja neki nov pomen, nikoli še ni bil tako potreben nekoga, da ga bi ga vodil, kot v tistem trenutku, čeprav ni mogel vedeti, koliko, le tedve ženski sta to resnično vedeli, ko se je zdravnikova žena z drugo roko dotaknila obraza dekleta in jo je ta naglo zgrabila in jo ponesla k ustom. Zdravniku se je zazdelo, da sliši jok, neki skoraj neslišen zvok, kot je lahko le tisti, ki ga povzročajo solze, ki počasi tečejo proti kotom ust in se tam zbirajo, da spet začno večni cikel nerazložljivih človeških bolečin in radosti. Dekle s temnimi očali bo ostalo samo, njo je bilo treba potolažiti, zato se je roka zdravnikove žene zadržala toliko časa, preden

se je ločila od nje.

Naslednji dan, med večerjo, če je nekaj bednih koščkov starega kruha in plesnivega mesa zaslužilo tako ime, so se na vratih pojavili trije slepci, ki so prišli z druge strani, Koliko žensk imate tukaj, je vprašal eden izmed njih, Šest, je odgovorila zdravnikova žena, z dobrim namenom, da izpusti nespečno slepko, a jo je ta z ugaslim glasom popravila, Sedem nas je. Slepci so se smejali, Vraga, je rekel eden, torej boste morale nocoj trdo delati, drugi pa je predlagal, Morda bi bilo bolje, če bi šle po okrepitev v naslednjo sobo, Ni vredno, je rekel tretji slepec, ki je bil večč aritmetike, praktično pridejo trije moški na eno žensko, prenesle bodo. Spet so se smejali in tisti, ki je vprašal, koliko žensk imajo, je dal ukaz, Ko končate, pridite k nam, in dodal, Zato, če hočete jutri jesti in dati pupcati svojim moškim. V vseh sobah so ponovili te besede, a so se s šalo vsakič posebej tako zabavali, kot tistega dne, ko so si jo izmislili. Pokali so od smeha, cepetali z nogami in z debelimi palicami tolkli po tleh, eden od njih pa je nenadoma opozoril, če ima katera od vas ta rdečo, je nočemo, ostane za naslednjič, Nobena je nima, je resno odgovorila zdravnikova žena, Potem pa se pripravite in ne odlašajte predolgo, čakamo vas. Obrnili so jim hrbet in izginili. V sobi je zavladala tišina. Čez hip pa je žena prvega slepca rekla, Ne morem več jesti, skoraj ničesar ni imela v rokah in ni mogla pojedsti, Jaz tudi ne, se je oglasila nespečna slepka, Tudi jaz ne, je rekla tista, za katero ne vemo, kdo je, Jaz sem že pojedla, je rekla hotelska sobarica, Jaz tudi, je rekla uslužbenka ambulante, Jaz bom bruhala na obraz prvemu, ki se mi bo približal, je reklo deklet s temnimi očali. Vse so že stale, tresoč se in nepremične. Potem je zdravnikova žena rekla, Grem jaz prva. Prvi slepec se je pokril čez glavo, kot da bi to čemu rabilo, slep je že bil, zdravnik je potegnil ženo k sebi in jo brez besed na hitro poljubil na glavo, le kaj bi lahko drugega še naredil, drugim moškim pa je bilo tako ali tako vseeno, saj niso imeli niti zakonske pravice niti dolžnosti nad nobeno od žensk, ki so tam stopale, zato jim nobeden izmed njih ne more reči, Rogonosec, ki se s tem sprijazni, je dvakrat rogonosec. Deklet s temnimi očali se je postavilo za zdravnikovo ženo, potem pa, druga za drugo še hotelska sobarica, uslužbenka ambulante, žena prvega slepca, tista, za katero ne vemo, kdo je, in končno še nespečna slepka, groteskna vrsta zaudarjajočih žensk, z zamazanimi in razcapanimi oblekami, nemogoče se zdi, da je

živalska sila spolnosti lahko tako močna, da zaslepi voh, ki je najobčutljivejši čut, veliko je celo teologov, ki zatrjujejo, čeprav ne z natančno takimi besedami, da je največja težava za znosno življenje v peklu tamkajšnji vonj. Počasi, na čelu z zdravnikovo ženo, vsaka z roko na rami tiste pred njo, so ženske začele svojo pot. Vse so bile bose, saj niso hotele izgubiti čevljev med bridkostmi in tesnobami, ki jih bodo doživljale. Ko so prišle v atrij pri vhodu, se je zdravnikova žena napotila proti vratom, najbrž je hotela vedeti, ali svet še obstaja. Ko je hotelska sobarica začutila svežino zraka, se je prestrašena spomnila, Ne smemo ven, tam zunaj so vojaki, in nespečna slepka je rekla, Bolje bi bilo, da bi bile v manj kot eni minuti mrtve, da, tako bi moralo biti, da bi bile vse mrtve, Me, je vprašala uslužbenka ambulante, Ne, vse, prav vse, ki smo tukaj, bi vsaj imele najboljši razlog za slepoto. Še nikoli, odkar so jo pripeljali, ni izgovorila toliko besed naenkrat. Zdravnikova žena je rekla, Pojdimo, le tisti, ki mora umreti, bo umrl, smrt izbira brez opozorila. Šle so mimo vrat, ki so vodila v levo krilo stajbe, krenile so po dolgih hodnikih, ženske iz prvih dveh sob bi jim lahko, če bi hotele, govorile o tistem, kar jih čaka, a so bile skrčene v svojih posteljah kot pretepane zveri, moški se jih niso upali dotakniti, niti se jim slučajno približati, ker bi začele kričati.

V zadnjem hodniku, na koncu, je zdravnikova žena videla slepca, ki je stražil kot po navadi. Najbrž je slišal drsajoče korake, ker je napovedal, že prihajajo, že prihajajo. Od znotraj se je zaslišalo kričanje, rezgetanje, krohot. Štirje slepci so hitro odmaknili posteljo, ki je stala pri vratih za zapreko, Hitro, punčke, vstopite, vstopite, tukaj vsi čakamo kot žrebci, odnesle boste polne vampe, je govoril eden od njih. Slepci so jih obdali, jih skušali otipati, a so takoj spotikaje se stopili nazaj, ko je njihov šef, tisti s pištolo, zakričal, Jaz izbiram prvi, to že veste. Oči vseh tistih moških so hrepeneče iskale ženske, nekateri so poželjivo stegovali roke, če so se ob umiku dotaknili ene od njih, so vsaj vedeli, kam gledati. Sredi prehoda med posteljami so bile ženske kot postrojeni vojaki, ki čakajo na pregled čet. Šef slepcev se je s pištolo v roki približal tako gibčno in hitro, kot da bi z očmi, ki jih je imel, lahko videl. Prosto roko je položil na nespečno slepko, ki je bila prva, jo pretipal spredaj in zadaj, zadnjico, prsi, mednožje. Slepka je začela kričati in on jo je odrinil, Nič nisi vredna, kurba. Približal se je naslednji, ki je bila tista, za katero ne vemo, kdo je, zdaj je otipaval

z obema rokama, pištolo je vtaknil v hlačni žep, Poglejte no, tale pa ni slaba, potem je šel k ženi prvega slepca, potem k uslužbenki ambulante, potem k hotelski sobarici, vzkliknil je, Fantje, tele babe so pa res dobre. Slepci so zarezetali od navdušenja in z nogami tolkli ob tla, Navalimo nanje, ker je že pozno, so se drli nekateri, Mir, je rekel tisti s pištolo, naj najprej pogledam, kakšne so še druge. Potipal je dekle s temnimi očali in zažvižgal, Presneto, gromozansko srečo imamo, takšne sorte pa še ni bilo tukaj. Vznemirjen je, potem ko je naprej otipaval dekle, začel tipati zdravnikovo ženo in znova zažvižgal, Ta je ena od zrelejših, a se zdi, da je tudi krasna baba. K sebi je potegnil obe ženski, skoraj slinil se je, ko je rekel, Tedve bom obdržal, ko bom opravil, ju predam vam. Vlekel ju je na konec sobe, kjer so bile nagrmadene škatle s hrano, zavoji, konzerve, shramba, ki bi zadostovala za cel regiment. ženske, prav vse, so že kričale, slišali so se udarci, klofute, ukazi, Utihnite, kurbe, te babe so vse enake, vedno morajo začeti tuliti, Močno jo daj, pa bo tiho, Samo name naj počakajo, pa bodo videle, kako bodo hotele še, Pohiti, ne zdržim niti minutke več. Nespečna slepka je pod nekim debelim slepcem tulila od obupa, druge štiri so bile obdane z moškimi s spuščnimi hlačami, ki so porivali drug drugega kot hijene okoli živalskega okostja. Zdravnikova žena je bila ob ležišču, kamor je bila odpeljana, stala je, z rokami je krčevito stiskala železno posteljno ogrodje, videla je, kako je slepec s pištolo povlekel in raztrgal krilo dekleta s temnimi očali, kako je spustil dol hlače in si pomagal s prsti, da je svoj spolni ud nameril v dekletovo spolovilo, kako je porinil in si jo s silo vzel, slišala kruljenje, opolzlosti, dekle s temnimi očali ni reklo ničesar, le odprlo je usta, da je z glavo na stran bruhalo, z očmi, uprtimi v drugo žensko, on niti ni opazil, kaj se dogaja, vonj po bruhanju se zazna samo takrat, ko zrak in drugo nimata istega vonja, končno se je moški cel stresel, trikrat močno porinil, kot da bi zabil tri kline, zajel sapo kot dušič se prašič in končal. Dekle s temnimi očali je tiho jokalo. Slepec s pištolo je odmaknil spolni ud, od njega je še vedno kapljalo, in z omahujočim glasom, medtem ko je stegoval roko proti zdravnikovi ženi, rekel, Ne bodi ljubosumna, takoj bom poskrbel zate, potem pa glasneje, Fantje, lahko pridete po tole, a nežno ravnajte z njo, ker jo utegnem še potrebovati. Pol ducata slepcev se je pomaknilo iz zmešnjave naprej proti prehodu, prijeli so dekle s temnimi očali in jo skoraj odvedli stran, Najprej

jaz, najprej jaz, so vsi govorili. Slepec s pištolo je sedel na posteljo, spolni ud mu je mlahav počival na robu žimnice, hlače je imel zvite pri tleh. Tukaj poklekni, med moje noge, je rekel. Zdravnikova žena je počepnila. Cuzaj, je rekel, Ne, je rekla ona, Ali boš cuzala ali pa te bom pretepel in ne boš dobila hrane, je on odvrnil, Se nič ne bojiš, da bi ti ga odgriznila, je vprašala ona, Lahko poskusiš, roke imam na tvojem vratu, zadavil bi te, preden bi ti uspelo ugrizniti me do krvi, je odgovoril on. Potem je rekel, Prepoznal sem tvoj glas, Jaz pa tvoj obraz, Slepa si in me ne moreš videti, Ne, ne morem te videti, Zakaj pa potem praviš, da si prepoznala moj obraz, Ker ima ta glas lahko le ta obraz, Cuzaj in nehaj lepo besedičiti, Ne, Ali boš cuzala ali pa v tvojo sobo ne bo nikoli več prišla niti drobtinica kruha, pojdi tja in jim povej, da ne bodo jedli zato, ker mi ga nisi hotela cuzati, potem pa se vrni in mi povej, kaj se je zgodilo. Zdravnikova žena se je sklonila naprej, s konicami dveh prstov na desni roki je prijela in dvignila lepljivi spolni ud tistega moškega, z levo roko se je opirala na tla, dotaknila se je hlač, potipala, čutila je trdo in hladno kovino pištole, Lahko ga ubijem, je pomislila. Ni mogla. Pri tem, kakor je imel hlače, spuščene do tal, je bilo nemogoče doseči žep, kjer je bilo orožje. Zdaj ga ne morem ubiti, je pomislila. Glavo je pomaknila naprej, odprla usta, jih zaprla, zaprla oči, da ne bi videla, in začela sesati.

Danilo se je že, ko so zlobni slepci pustili ženskam iti. Nespečno slepko so morale prijateljice odnesti v naročju, one, ki so komaj vlekle same sebe. Cele ure so preživele od enega moškega do drugega, od ponižanja do ponižanja, od žalitve do žalitve, vse, kar je mogoče storiti ženski, ki jo še pustiš pri življenju. Kot že veste, je plačilo v naturalijah, povejte možičkom, da morajo priti sem iskat juhice, se je ob slovesu norčeval slepec s pištolo. In je dodal, posmehljivo, Se vidimo, punčke, pripravite se za naslednje srečanje. Drugi slepci pa so ponovili skoraj v zboru, Se vidimo, nekateri so rekli babe, drugi so rekli kurbe, a je bilo v njihovih neprepričljivih glasovih zaznati utrujenost od tolikšne pohotnosti. Gluhe, slepe, molčeče, zgrbljene, komajda s toliko volje, da niso spustile roke tiste, ki je hodila na čelu, roke, ne rame, kot takrat, ko so prihajale, prav gotovo nobena ne bi znala odgovoriti, če bi jih vprašali, Zakaj se držite za roke, tako se je zgodilo, so kretnje, za katere se ne najde vedno preprosta razlaga, včasih ni moč najti niti zapletene. Ko so prečkale atrij, je zdrav-

nikova žena pogledala ven, tam so bili vojaki, bil je tudi tovornjak, ki je najbrž po karantenah vozil hrano. Prav v tistem hipu so nespečni slepki na mah odpovedale noge, kar tako, kot da bi jo kdo spodrezal, tudi srce ji je na mah odpovedalo, niti ni končal krčenja, ki ga je začel, končno smo izvedeli, zakaj ta slepka ni mogla spati, zdaj bo spala, ne zbujajmo je. Mrtva je, je rekla zdravnikova žena, in njen glas je bil brezizrazen, če je bil sploh mogoč tak glas, tako mrtev, kot beseda, ki jo je izrekel in je prišla iz živih ust. V naročje je vzela telo, ki se je bilo kar naenkrat sesedlo, okrvavljene noge, pretepen trebuh, uboge razgaljene prsi, na silo zaznamovane, ugriz na rami, To je podoba mojega telesa, je pomislila, podoba teles vseh nas, ki tukaj stopamo, med tem, kar so prizadejali njej, in našimi bolečinami, je le ena sama razlika, me smo za zdaj še žive. Kam jo nesemo, je vprašalo dekle s temnimi očali, Za zdaj v sobo, pozneje jo bomo pokopali, je rekla zdravnikova žena.

Možje so čakali pri vratih, tam ni bilo le prvega slepca, ki se je spet pokril čez glavo, ko je ugotovil, da prihajajo ženske, in škilastega fantička, ki je spal. Brez obotavljanja, ne da bi morala šteti postelje, je zdravnikova žena položila nespečno slepko na njeno posteljo. Vseeno ji je bilo zaradi morebitnega začudenja drugih, konec koncev so vsi tukaj vedeli, da je ona tista slepka, ki najbolje pozna vse vogale hiše. Mrtva je, je ponovila, Kako je bilo, je vprašal zdravnik, a žena ni odgovorila, njegovo vprašanje bi pomenilo lahko le to, kar se je zdelo, da pomeni, Kako je bilo, da je umrla, lahko pa bi bilo tudi Kaj ste tam delale, no, niti na eno niti na drugo ne bi moglo biti odgovora, umrla je, preprosto, ni pomembno, zakaj, vprašanje, zakaj je neki človek umrl, je neumno, s časom se vzrok pozabi, ostane le ena beseda, Umrl je, in me že nismo več iste ženske, kot smo bile, ko smo od tod odšle, besed, ki so jih one govorile, me ne moremo več izreči, kar pa zadeva one druge, neimenljivo obstaja, takšno je njegovo ime, nič drugega. Pojdite po hrano, je rekla zdravnikova žena. Naključje, slučaj, usoda ali kakor koli že natančno imenujemo to, kar ima toliko imen, so stkani iz čiste ironije, drugače se ne bi dalo razumeti, zakaj sta bila ravno moža dveh od teh žensk izbrana, da zastopata sobo in hodita iskat hrano, ko si še nihče sploh ni zamišljal, da bi lahko cena postala to, kar je bilo ravnokar plačano. Lahko bi izbrali druge moške, samske, proste, ki jim ni treba braniti zakonske časti, a konec koncev sta morala biti to ta dva,

gotovo se zdaj ne bosta hotela osramotiti in stegniti roke za vbogajme k divjakom in zlobnežem, ki so jima posilili ženi. Prvi slepec je izrekel te popolnoma odločne besede, Naj gre, kdor hoče, jaz že ne grem, Jaz bom šel, je rekel zdravnik, Z vami grem, je rekel starec s črno obvezo, Hrane ne bo veliko, a vseeno nekaj tehta, Za prenašanje kruha bom še imel dovolj moči, Najtežji je vedno kruh drugih ljudi, Ne bom se imel pravice pritoževati, teža deleža drugih bo poplačala moj živež. Zamislimo si, ne dialoga, ki se je tam ustavil, marveč moške, ki so ga podprli, tam so, drug nasproti drugemu, kot da bi se lahko videli, kar v tem primeru ni nemogoče, dovolj je že, da spomin vsakega izmed njih iz zaslepljujoče beline sveta prikličče usta, ki izgovarjajo besede, in potem se bodo kot počasno sevanje iz tega središča začeli pojavljati drugi obrazi, eden starčev, drugi malo manj star, ne reče se, da je slep, tistemu, ki je tako še vedno zmožen videti. Ko sta se oddaljila, da bi odšla pobrat plačilo za sramoto, ker je prvi slepec temu nasprotoval z retorično nejevoljo, je zdravnikova žena drugim ženskam rekla, Ostanite tukaj, kmalu se vrnem. Vedela je, kaj hoče, ni pa vedela, ali bo to našla. Hotela je vedro ali kar koli, kar bi ji ga nadomestilo, hotela ga je napolniti z vodo, čeprav bi bila smrdljiva, čeprav bi bila gnila, hotela je umiti nespečno slepko, jo očistiti njene krvi in tuje sluzi, jo očiščeno predati zemlji, če je sploh še smiselno v tej umobolnici, v kateri živimo, govoriti o telesni čistosti, saj dušne, kot vemo, tako ali tako nihče ne more doseči.

Na dolgih mizah v jedilnici so spali slepci. Iz slabo zaprte pipe nad koritom je tekel curek vode. Zdravnikova žena je s pogledom okrog sebe iskala vedro, posodo, a ni videla ničesar, s čimer bi si lahko pomagala. Eden izmed slepcev se je zavedel njene navzočnosti in je vprašal, Kdo hodi tod naokoli. Ona ni odgovorila, vedela je, da ne bi bila lepo sprejeta, nihče ji ne bi rekel, želiš vodo, pa jo odnesi, če pa jo potrebuješ za umivanje mrtve ženske, vzemi, kolikor je potrebuješ. Na tleh, raztresene, so bile plastične vrečke, dve od hrane, nekatere pa večje. Pomislila je, da so verjetno preluknjane, potem je pomislila, da lahko uporabi dve ali tri, eno v drugi, in tako izgubi le malo vode. Ukrepala je hitro, slepci so že lezli z miz, spraševali, Kdo je tukaj, še bolj vznemirjeni, ko so zaslišali, da teče voda, pomaknili so se naprej v tisti smeri, zdravnikova žena je postavila počez mizo in jo porinila naprej, da se ji ne bi mogli približati, potem se je vrnila

k vrečki, voda je tekla počasi, obupana je s silo odpirala pipo, tedaj pa je, kot da bi jo osvobodila pritiska, voda močno brizgnila ven, se silovito razlila naokrog in jo preplavila od nog do glave. Slepci so se prestrašili in se pomaknili nazaj, mislili so, da je počila cev, še več vzrokov za strah pa so imeli potem, ko je razlita voda pritekla do njihovih nog, niso mogli vedeti, da jo je razlila tujka, ki je vstopila, ženska je namreč ugotovila, da ne bo mogla nesti tolikšne teže. Upognila in zavihala je rob vreče, si jo zagnala na ramena in je, kolikor hitro je mogla, stekla ven, stran od tod.

Ko sta zdravnik in starec s črno obvezo vstopila s hrano v sobo, nista videla, nista mogla videti sedmerice golih žensk, nespečne slepke, ležeče na postelji, čiste, kot še ni bila nikoli v svojem življenju, medtem ko je druga ženska umivala eno po eno svoje tovarišice, potem pa še samo sebe.

Prevedla **Barbara Juršič**

José Saramago (1922) je vodilni portugalski pisatelj tega stoletja. Preden je postal urednik, je kot otrok revne družine opravljal več poklicev, zadnjih dvajset let pa je poklicni pisatelj. Njegova najpomembnejša dela so *Levantado do chao*, *Memorial do convento*, *O ano da more de Ricardo Reis*, *O evangelho segundo Jesus Cristo*, *In nomine dei* in še zlasti roman *Esej o slepoti* iz leta 1995. Njegovi romani so prevedeni v številne evropske jezike. Moški, ki pri čakanju pred semaforom brez razloga oslepi, s svojo slepoto "okuži" še vse znance. Vlada strpa slepe v zapuščeno umobolnico, kjer se "skriva ves svet"; odrezani od vsega v nenormalnih razmerah živijo v vedno ostrejših medsebojnih odnosih, zlasti ker prihajajo vedno novi slepci. Kmalu se ustvari skupina, ki začne z diktaturo zatirati druge. Ko umobolnico zajame požar, se slepci razbežijo po ulicah in ugotovijo, da je slepota okužila prav vse.

Saramago je za svoje delo prejel številne nagrade, bil je tudi v najožjem krogu petih kandidatov za dublinsko nagrado IMPAC (sto tisoč funtov!). Njen lanski nagrajenec je bil David Malouf.